

Аннотация

В статье описана структура названий одушевленных существ, зафиксированных в сборнике юморесок Павла Глазого „Смехология: книга для всех, кому дорог смех”. Основное внимание обращено на стилистически-выразительные особенности онимов как средств юмора и сатиры.

Ключевые слова: *витопозтоним, личное имя, фамилия, стилистически-выразительные особенности, юмор и сатира.*

Summary

The structure of the names own of living creatures, fixed in collection of humoresques of Pavlo Glazovi „Smikhologiya is described in the article: book for all, to whom dear laughter”. Basic attention is an appeal on stylistically expressive taken away a feature as facilities of humour and satire.

Key words: *vitopoeponym, personal name, last name, stylistical-expressive possibilities, humour and satire.*

УДК [82-1+801]”20”

Вялікова О. О.

ПУНКТУАЦІЯ У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕТИЦІ

Постмодерністська поетика тяжіє до візуалізації тексту та частотного вживання графічних засобів. За словами С. Павличко, у постмодерністській поетиці увага і смислове навантаження переносяться з лексичної складової до графічної, апелюючи до зорового сприйняття та нестандартного звучання [15, с. 456]. У своїй монографії „Графіка сучасної російської поезії” Д. О. Суховой аналізує сучасні графічні засоби поетичного мовлення та наглядно показує тісний зв’язок між графічною презентацією тексту та його смислом. Графічні засоби художнього тексту з позицій свого прагматичного та стилістичного призначення детально схарактеризовано у роботі В. І. Чепурних, де серед інших прагматичних функцій цього феномену автор називає привернення уваги адресата, виділення комунікативно-вагомих елементів мовлення, уточнення тематичного членування висловлювання, композиційне членування тексту і компресію інформації, а серед стилістичних – передачу функціонально-стильової, емоціонально-експресивної, емоційно-оцінювальної та естетичної видів інформації [див.: 20, с. 124–132].

Пунктуація – це система графічних неалфавітних знаків (розділових знаків), що утворюють разом із графікою та орфографією основні засоби письмової мови; її головне призначення – членування і графічна організація письмового (друкованого) тексту. Під пунктуацією

також розуміють правила, що кодифікують норми пунктуаційного оформлення письмового тексту (використання та розставлення розділових знаків), які історично склалися для кожної мови [див.: 7, с. 72]. Як графічний засіб текстового оформлення вона виконує три основні функції: допомагає в ритміко-мелодійній побудові мови, віддзеркалює ставлення автора до висловлюваного, підказує читачеві емоційну реакцію, якої від нього очікують [17, с. 91]. Пунктуація ґрунтується на трьох основних принципах – смислового, синтаксичному та інтонаційному [19, с. 306].

Пунктуацію у вузькому та широкому розумінні цього терміну розрізняє Б. С. Шварцкопф [21]. У вузькому значенні слова – це крапка, знак питання, знак оклику, три крапки, кома, тире, двокрапка, крапка з комою, та подвійні знаки: коми, тире, крапки, лапки [6, с. 16], а в широкому вона включає в себе „знаки просторової та композиційної організації тексту”: пробіли, абзаци, шрифти. Вчений вказує також на наявність типографських пунктуаційних засобів, що знаходяться на периферії пунктуації, – це композиційно-просторові (лінійки, зірочки, табуляція тощо) та шрифтові засоби друкованого тексту [21]. У цій статті пунктуація розуміється у вузькому значенні як мовно-стилістичний графічний засіб, а композиційно-просторові та шрифтові засоби належать до композиційно-стилістичних графічних засобів і розглядаються окремо.

Аналізуючи визначення поняття „пунктуація”, О. О. Журтова виділяє три основні напрямки щодо його розуміння: логічне – його представники (С. І. Абакумов, Ф. І. Буслаєв, О. Б. Шапіро) вважають, що пунктуація допомагає зрозумітості у викладі думки і виражає відчуття мовця та його ставлення до слухача; синтаксичне – його прибічники (Я. К. Грот та ін.) вважають, що пунктуація вказує на більший або менший зв’язок між реченнями, почасти – членами речення, і допомагає зрозуміти письмове мовлення; інтонаційне – науковці цього напрямку (Л. А. Булаховський, О. М. Пешковський, Л. В. Щерба) вважають, що пунктуація слугує для позначення ритміки та мелодики фрази, відбиває переважно не граматичне, а декламаційно-психологічне розчленування мовлення, її паузи, мелодію, темп [8].

Розділові знаки – елементи пунктуаційного алфавіту, що слугують для розмежування мовних одиниць (смилових відрізків тексту, речення, словосполучення, слів, частин слова), для вказівки на синтаксичні та логічні відносини між словами, на комунікативний тип речення, його емоційне забарвлення, а також для зовнішньої інформації про текст (цитати, незакінченість висловлювання, графічні скорочення тощо) [7, с. 72]. Вживання розділових знаків залежить насамперед від змісту вислову, який пов’язаний із синтаксичною структурою, а в усному мовленні – з інтонацією [19, с. 306].

Центр системи сучасної пунктуації складають так звані ядерні знаки пунктуації, що організовані на основі функцій: відокремлення (одиночні знаки) – виділення (парні знаки). Інші функції (виділення особливим шрифтом або підкреслювання) свідчать про важливість у смисловому відношенні виділених компонентів. В останнє десятиріччя розширився набір пунктуаційних знаків та графічних засобів (їх можна поєднати загальною назвою – метаграфема), що їх використовують у тексті, а також розширились їхні функції [див.: 18, с. 328].

До *нерегламентованої пунктуації* (не закріпленої чинними правилами, що становить собою різні відхилення та існує нарівні з регламентованою) належать передусім пунктуаційно-графічні засоби, використання яких зумовлено внутрішніми властивостями текстів і комунікаційними завданнями автора [18, с. 344]. У посібнику „Пунктуація сучасної російської мови” Н. Л. Шубіної дається наступне визначення нерегламентованої пунктуації: „...незакріплена чинними правилами, становить собою різноманітні відхилення від загальних норм та існує поряд із регламентованою” [22, с. 71]. Спроба виявити та систематизувати певні закономірності у використанні нерегламентованої пунктуації була зроблена О. В. Брусніциною [5], яка, слідом за Н. Л. Шубіною, бачить у нерегламентованих, ненормативних вживаннях пунктуаційних знаків прояв „зародження функцій пунктуації в оформленні смислового й текстового простору” [22, с. 62].

Стійке порушення певного правила пунктуації, своєрідне, переважне використання певних розділових знаків К. О. Афанасьєва вважає одним із текстових показників, достатніх для характеристики індивідуального стилю автора тексту [3, с. 18]. Поети-постмодерністи вважають необхідним руйнувати пунктуаційні норми у випадках, коли сучасна пунктуація не в змозі відбити необхідну емоцію:

<i>fingers of</i>	<i><u>how</u></i>
<i>prurient philosophers pinched</i>	<i>often have religions taken</i>
<i>and</i>	<i>thee upon their scraggy knees</i>
<i>poked</i>	<i>squeezing and</i>
<i>thee</i>	<i>buffeting thee that thou mightiest</i>
<i>,has the naughty thumb</i>	<i>conceive</i>
<i>of science prodded</i>	<i>gods</i>
<i>thybeauty</i>	[25, с. 58].

У шостому та дев'ятому рядках бачимо, що кома та крапка поставлені не після останніх слів, а перед наступними. При такому розташуванні пунктуаційних знаків здається, що попереднє речення ще триває, а наступне починається різко і з натиском.

Графічно та інтонаційно виділене висловлювання, вставлене в основний текст, що має значення додаткового повідомлення, роз'яснення

або авторської оцінки, – це парантеза (вставна конструкція) [12]. Нерідко парантеза слугує засобом іронічного, відстороненого викладу [14]. У текст парантеза вводиться подвійними розділовими знаками (коми, тире, дужки).

Дужки, за В. Шелленбергом [27], виконують наступні завдання:

1) в дужках дається оцінка стану справ, пояснення та обґрунтування:

*if everything happens that can't be done
(and anything's righter
than books
could plan)* [25, с. 15];

2) в дужках дається конкретизація, деякі дані:

*Атте (в якого ще новіша подруга), можливо, з Амстердаму.
Про всіх інших знаю не так докладно* [1, с. 14];

3) в дужках після гіпотези йде оцінний коментар:

*не знати куди струсити попіл
(йй-богу, не на плити ж з білого мармуру!)* [1, с. 63].

Комами виділяють парантези, що належать до іменників та не творять із ними тісної смислової єдності. За допомоги тире парантеза вводиться у тих випадках, коли виділення дужками може послабити зв'язок з основним реченням.

Тире як один із знаків пунктуації у сучасних віршованих текстах використовується у наступних функціях:

1) протиставлення з градацією:

*facing my mirror – no longer young,
the news – always of death,
the dogs – rising from sleep and clamoring
and howling, howling <...>* [26, с. 29];

2) протиставлення з підсумковою оцінкою:

*No one discovers
just where we've been, when we're caught up again
into our own sphere (where we must
return, indeed, to evolve our destinies)
– but we have changed, a little* [26, с. 33].

Дефіс – нелітерний орфографічний знак, розділовий знак, що вживається для з'єднання деяких типів складних слів або словосполучень [19, с. 140]. У сучасних віршованих текстах дефіс використовується:

1) для з'єднання слів у словосполученні як емпатичний засіб (як еквівалент капіталізації та курсиву): *I have just spent one-hour-and-a-half handicapping tomorrows card* (Revolt In The Ranks, Ch. Bukowski [24, с. 112]);

2) для ігрового поєднання слів з іронічним ефектом: *Гімн-ода* („Турбація мас”, О. Ірванець [10, с. 53]);

3) у складених словах для утворення свіжих метафор: *rose-amber*, *morning-glory* та ін. (Pleasures, D. Levertov [26, с. 27]);

4) у складених словах для утворення свіжих епітетів: *puddle-wonderful*, *goat-footed* та ін. (in Just-, E. E. Cummings [25, с. 27]).

Відсутність дефісу є також використовуваним у сучасній поезії графічним засобом. Український поет О. Ірванець у своєму вірші „Відкритий лист до Прем'єр-міністра Канади Браяна Малруні та генерал-губернатора Романа Гнатишина від трудящих колгоспу „Шлях Ілліча” (закреслено) „Шлях Ільковича” використовує цей засіб у написанні прізвища Б. Бутроса-Галі. У своїй статті С. В. Мартинова зауважує, що „роз'єднавши дві частини антропоніма інтонаційно, пунктуаційно і службовими словами, поет надає конотонамім *Бутрос*, а особливо *Галі* такої експресії, що саме в цій частині тексту концентрує всю увагу вдумливого читача. Адже конотонім *Галі* у тексті сприймається як українське жіноче ім'я *Галя* у формі давального відмінка. Тому частини прізвища однієї особи читаються тут як два потенційні адресати листа від трудящих колгоспу, хоча це суперечить істині” [13].

Лапки, окрім свого основного призначення, – слугувати засобом введення прямої мови, виділення цитат, назв, наприклад, книг, газет і т. п., використовуються для підкреслення окремих слів, особливо жаргонних, діалектних, професійних, а також висловлювань з іронічним значенням [4, с. 386]. Чотири основні групи випадків використання лапок і відповідні їм чотири основні функції лапок виділяє Б. С. Шварцкопф [21].

Лапки взагалі використовуються для виділення чужого мовлення. Це може бути мовлення персонажів, а іноді – й їхні думки, які залишаються невисловленими уголос, тому вони мають велике значення для розглядання текстового рівня і взаємодії плану розповідача і плану персонажів. Окремим випадком виділення чужого мовлення можна вважати виділення висловлювань і слів, притаманних не мовцю, а іншим особам [11]. Позначаючи ці слова лапками як чужі, автор підкреслює, що сам він цих слів не використовує, а також:

1) ставиться іронічно до вказаного висловлювання:

Ростислав Котерлін теж пише „так ніби”.

Щиро кажучи, воно мені заважає. [1, с. 16];

2) відзначає, що слово є вживаним у незвичайному значенні:

Тобто не те, що „жити довго”, а мати нагоду

якомога довше ходити пішки, зупиняти тряскі попутки,

домовлятися про хліб і вино напівзрозумілими мовами [1, с. 46].

В американських текстах використовуються англійські одиночні лапки у подібних стилістичних функціях: “<...> *talk, laughing, saying ‘T’, and ‘T’, meaning ‘Anybody’* (People at Night, D. Levertov [26, с. 26]).

На думку М. А. Петриченко, **відсутність пунктуації** відволікає увагу від змісту, змушуючи читача зосередитись на формі. Пунктуація прямо впливає на розуміння тексту, чітко проявляє авторські ідеї твору [16, с. 68]. Відсутність знаків пунктуації може передавати:

а) потік свідомості, внутрішній монолог [2, с. 235]:

*дівча пухнасте у короні маковій
їсть пластівці й дурниці милі меле
між індіан оплачених-оплаканих
за те що ти украв її у мене* [10, с. 65];

б) відчуття нескінченності, часової протяжності завдяки відсутності синтаксичного початку та синтаксичного кінця [2, с. 235]:

<i>in Just- spring when the world is mud- luscious the little lame balloonman whistles far and wee and eddieandbill come running from marbles and piracies and it's</i>	<i>spring when the world is puddle- wonderful the queer old balloonman whistles far and wee and bettyandisbel come dancing</i>

[25, с. 27].

Використання якогось одного пунктуаційного знаку на фоні повної відсутності інших посилює його вагомість. У наступному вірші знак питання виглядає більш значущим у пунктуаційній порожнечі:

*Не запитуй: навіщо? для чого? куди? і чому?
Все одно не збагнеш ти хоч скільки в пророки не пнися
То ж зіжмакай гординю свою і всміхнися народу цьому
Чи самому собі чи й нікому та все ж усміхнися* [10, с. 25].

Текстові фрагменти з наявною пунктуацією можуть бути протиставлені фрагментам із відсутньою пунктуацією. У такому разі звичайне використання розділових знаків набуває особливого емоційного ефекту:

*(cccome?said he
ummm said she)
you're divine!said he
(you are Mine said she)* [25, с. 399].

Надмірне вживання пунктуаційних засобів використовується для підвищення емоційного забарвлення висловлювання: *Дем! Ти чуєш?!!!! Дем!!!!* (CALLING DEM, Ю. Андрухович [1, с. 90]). Спільно із графічним еквівалентом тексту надмірне вживання розділових знаків додає віршу виразності:

?
??
???
!

nix,kid [25, с. 72]).

Отже, аналізуючи пунктуацію сучасної американської та української поезики, можна зробити висновок, що значення пунктуації як графічного засобу у постмодерністській поезиці зростає. Типи пунктуаційних засобів різноманітні: з одного боку, помітна тенденція до повної відсутності пунктуації, а з іншого – частими є випадки нерегламентованої або надмірної пунктуації. Також помітною ознакою сучасної поезики стає прив'язаність та вплив пунктуації на зміст тексту.

Список використаної літератури

1. Андрухович Ю. І. Пісні для мертвого півня / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 96 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 304 с.
3. Афанасьева К. О. Плагіат у діяльності засобів масової інформації / К. О. Афанасьєва // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 3. – С. 16–19.
4. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс: учебник / М. П. Брандес. – 3-е изд. – М. : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
5. Брусницина Е. В. Нерегламентированная пунктуация в аспекте актуальных синтаксических процессов / Е. В. Брусницина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 4 (185). Филология. Искусствоведение. – Вып. 40. – С. 38–42.
6. Вашунина И. В. Коммуникативно-функциональные особенности некодифицированных графических средств (на материале немецкого языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.14 / И. В. Вашунина. – М., 1995. – 173 с.
7. Гофман Ю. М. Шрифт в системе письма / Ю. М. Гофман. – Благовещенск : Изд-во АмГУ, 2006. – 331 с.
8. Журтова О. А. Роль авторской графики в просодической реализации информационной структуры художественного текста: На материале англоязычной художественной прозы второй половины XX века: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О. А. Журтова. – М., 2005. – 185 с.
9. Іздрік Ю. Мовна аберація / Юрій Іздрік // Глосарійний корпус. Плерома – часопис з проблем культурології, теорії мистецтва, філософії. – Вип. 3. – 1998. – Режим доступу до статті: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/gk-av.htm>

10. Ірванець О. В. Мій хрест / О. В. Ірванець. – Х. : Фоліо, 2010. – 122 с.
11. Куликова Е. В. Графические средства как стилистические приемы художественного текста / Е. В. Куликова // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 23. – С. 221–228.
12. Культура русской речи: уч. для вузов / под ред. Л. К. Граудиной, Е. Н. Ширяева. – М. : НОРМА-ИНФА, 1999. – 560 с.
13. Мартинова С. В. Поетоніми у мові творів Олександра Ірванця / С. В. Мартинова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди „Лінгвістичні дослідження”. – Х., 2009. – Вип. 27. – С. 26–29.
14. Мильчин А. Э. Издательский словарь-справочник / А. Э. Мильчин. – Изд. 2-е. – М. : ОЛМА-Пресс, 2003. – 559 с.
15. Павличко С. Зарубіжна література / Соломія Павличко. – К. : Основи, 2001. – 559 с.
16. Петриченко М. А. Вчера, сегодня, завтра знаков препинания / М. А. Петриченко. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. – 78 с.
17. Рева Н. Засоби графічного оформлення тексту / Н. Рева // Наукові записки. – Випуск 89 (5). – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 88–92.
18. Русский язык и культура речи: учеб. для вузов / А. И. Дунев, М. Я. Дымарский, В. А. Ефремов и др.; под ред. В. Д. Черняк. – 3-е изд. – М. : Высшая школа, 2009. – 496 с.
19. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с.
20. Чепурних В. И. Прагматические и стилистические функции графических средств в художественном тексте / В. И. Чепурних // Текст и его компоненты как объект комплексного анализа. – Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1986. – С. 124–132.
21. Шварцкопф Б. С. Современная русская пунктуация. Система и её функционирование / Б. С. Шварцкопф. – М. : Наука, 1988. – 191 с.
22. Шубина Н. Л. Пунктуация современного русского языка: учебник для студентов высш. учеб. заведений / Н. Л. Шубина. – М. : Академия, 2006. – 256 с.
23. Bukowski Ch. Love is a Dog from Hell / Charles Bukowski. – Ecco: Ecco Edition, 2002. – 312 p.
24. Bukowski Ch. Poems / Charles Bukowski // Classic Poetry Series. The World's Poetry Archive, 2004. – 176 p. – Режим доступу до збірки : http://www.poemhunter.com/i/ebooks/pdf/charles_bukowski_2004_9.pdf

25. Cummings E. E. Complete Poems, 1904-1962 / E. E. Cummings. – New York : Liveright Publishing Corporation, 1991. – 1102 p.

26. Levertov D. Poems / Denise Levertov // Classic Poetry Series. The World's Poetry Archive, 2004. – 61 p. – Режим доступу до збірки: http://www.poemhunter.com/i/ebooks/pdf/denise_levertov_2004_9.pdf

27. Shellenberg W. Shreiben, werten, überzeugen // Sprachpflege. – 1974. – Н. 11. – S. 227–230.

Анотація

У статті аналізуються пунктуаційні графічні засоби й пунктуаційні знаки як виражальні засоби сучасної американської та української поезики. Досліджується візуалізація постмодерністського віршованого тексту за допомогою графічних засобів, зокрема пунктуації.

Ключові слова: пунктуація, графічні знаки.

Аннотация

В статье анализируются пунктуационные графические средства и пунктуационные знаки как выразительные средства современной американской и украинской поэтики. Исследуется визуализация постмодернистского стихотворного текста с помощью графических средств, в частности пунктуации.

Ключевые слова: пунктуация, графические знаки.

Summary

The punctuation graphical means and punctuation marks as the expressive means of the modern American and Ukrainian poetics are analyzed in the article. The visualization of the postmodern verse text with the help of the graphical means, punctuation in particular, is been researched.

Key word: punctuation, graphical mean.

УДК 811.161.2'271

Гавриш М. М.

СТАТУСНО ФІКСОВАНИЙ МОВЛЕННСВИЙ АКТ ПРОХАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА)

Мовознавці описали прохання як пом'якшене спонування, що здійснюється в інтересах адресанта у структурно-семантичному [8; 9; 11; 12] та комунікативно-прагматичному [4] аспектах. Прохання досліджують у контексті слов'янського етикету [1; 7; 10; 13]. Соціолінгвістичний аналіз прохання в українській мові розглянуто на матеріалі епістолярного стилю [8]. І все ж цілісного дослідження мовленнєвого акту прохання ще немає. Тому завдання статті – виявити особливості функціонування мовленнєвого акту прохання в асиметричній